

Відгук офіційного опонента, доктора політичних наук, професора Ігнат'єва Павла Миколайовича на дисертацію Завади Ярини Ігорівни «Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Актуальність теми. Іранська ядерна програма може призвести до ще більшої мілітаризації стратегічно важливого регіону Перської затоки і суттєво впливає на регіональну політику. Це явище також безпосередньо пов'язане з міжнародними цінами на нафту і демонструє подвійні стандарти світової спільноти щодо того, хто має право володіти ядерною зброєю, а хто його позбавлений. Адже, як відомо, нині таке озброєння є у постійних членів РБ ООН, а також у Індії, Пакистану, Північної Кореї і Держави Ізраїль, остання з яких, щоправда, не визнає свій ядерний статус офіційно. Відмова України від арсеналу балістичних ракет і ядерних боєголовок в обмін на символічні гарантії безпеки з боку західних партнерів і Російської Федерації розглядається Іраном і Північною Кореєю як доволі невдалий прецедент співпраці з розвиненими країнами і є чинником небажання цих державних акторів у повній мірі відмовитися від подібних програм. У даному контексті робота видається актуальною, бо вона уособлює дослідження проблемних аспектів політики у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення у близькосхідному регіоні, де рівень міждержавної напруги є одним із найвищих у світі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності. План дослідження доволі практичний, оскільки він дає можливість послідовно з'ясувати причини появи та еволюції іранської ядерної програми, ставлення до неї як регіональних, так і позарегіональних країн, а також дозволяє оцінити ефективність міжнародних санкцій. Структура наукової роботи є традиційною (робота складається зі вступу, чотирьох розділів, одинадцяти підрозділів, висновків списку використаних джерел та додатків). Усі розділи добре опрацьовані, а матеріал

викладено послідовно. Джерельна база репрезентована на належному рівні та охоплює низку зарубіжних і вітчизняних наукових праць, що безпосередньо і опосередковано стосуються даної проблематики. Наукові положення, висновки і рекомендації загалом є обґрунтованими і достовірними. Крім того, усі висновки симетричні за своїм розміром.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що це одна з перших українських праць у даній царині, яка водночас супроводжується авторськими сценаріями розвитку подій. Загалом, ядерна проблематика є вузькою темою цього дослідження, а у більш широкому вимірі дисертація Ярини Ігорівни Завади присвячена питанню міждержавних відносин Ірану, який за сукупністю таких параметрів як поклади нафтових та газових енергоносіїв, 82-мільйонне населення, одночасний вихід до регіонів Близького Сходу, Південної Азії та Південного Кавказу, а також вплив на воєнізовані групи у багатьох близькосхідних державних акторах, є одним із найбільш стратегічно важливих геополітичних гравців світу.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Відповідно до загальних вимог, у вступі дисертаційної роботи обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, окреслено мету, завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, хронологічні межі, висвітлено наукову новизну, охарактеризовано методологічну основу, розкрито теоретичне й практичне значення отриманих результатів, відображено форми апробації результатів дослідження, кількість публікацій та структуру роботи.

У першому розділі здійснено фаховий аналіз праць попередників, який дав нагоду зрозуміти, що проблема не є до кінця розкритою. У наступному розділі дослідниця зібрала і систематизувала загалом цікавий матеріал, який стосувався основних етапів ядерної програми Ірану та спроб світової спільноти на чолі зі США ефективно їй протидіяти. У третьому розділі авторка доволі детально зупинилася на причинах стратегічного суперництва Ірану з одного боку та Саудівської Аравії і ОАЕ з іншого, хоча і у меншій мірі розкрила специфіку ставлення малих монархій регіону до ядерної програми офіційного

Тегерана. Це не викликає особливих заперечень, оскільки для Ірану такі державні актори як Кувейт, Оман, Бахрейн і Катар не є серйозними геополітичними суперниками. У роботі також було проаналізовано реакцію розташованих поза межами регіону Перської затоки держав Близького Сходу на іранську політику в ядерній царині, причому основна увага приділена Державі Ізраїль і Туреччині, останню з яких завжди цікавили іранські енергоносії і можливості відбудувати стратегічні об'єкти у цій країні після Ірано-іракської війни 1980-1988 рр. Виходячи з цього, висловлюємо переконаність, що дослідниці все ж вдалося сформувати цілісну картину взаємодії Ірану з регіональними державними акторами у контексті ядерної проблематики, а це і визначає значний науковий здобуток роботи.

У четвертому розділі авторка переконливо аргументує, що саме економічні інтереси, які полягають у зацікавленості країн ЄС, КНР і Росії в іранському ринку, визначають стримане ставлення цих гравців до ядерної програми офіційного Тегерана. Все це вступає у протиріччя з політикою «Максимального тиску» президента Дональда Трампа, тому зазначені країни зазнають через неї значних економічних збитків. Важливою складовою даного розділу є наявність авторських сценаріїв розвитку подій, які видаються доволі цікавими і певною мірою ілюструються інформативними таблицями у додатках.

Позитивно сприймаємо також те, що у роботі не так багато інформації технічного характеру, яка могла б відволікати увагу від основних геополітичних проблем Ірану в регіональних і позарегіональних міждержавних відносинах. Загалом, це доволі якісна наукова праця, що дає нагоду зрозуміти специфіку сучасного близькосхідного регіону та причини і наслідки стратегічної присутності у ньому третіх країн.

Підсумкові висновки дослідниці у повній мірі кореспондуються з завданнями, які були сформульовані у вступі. Зокрема, вона фахово розкриває основні етапи становлення і розвитку іранської ядерної програми, розподіляє держави близькосхідного регіону на три блоки – у відповідності до ставлення

до іранських ініціатив, а також розглядає протистояння США та впливових країн світу, які мають в Ірані вагомий економічний інтерес.

Звертає на себе увагу і бібліографія наукової проблеми, до якої в процесі роботи зверталася Ярина Ігорівна Завада. Вона налічує значну кількість джерел українською, російською та англійською мовами, серед яких чимало праць іранських і близькосхідних дослідників. Використання подібних матеріалів дало змогу глибоко проаналізувати проблему та розкрити її основні аспекти.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Дисертація має теоретико-прикладний характер, а сформульовані у ній висновки та пропозиції становлять науковий інтерес і можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання профільних дисциплін.

Практична цінність отриманих результатів визначається тим, що обґрунтовані у ній теоретичні положення можуть зацікавити органи державної влади, до компетенції яких належать формування і реалізація зовнішньополітичного курсу України на Близькому Сході.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Наукові положення дисертації знайшли своє відображення у 9 наукових працях, а також у 6 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Відповідність дисертації спеціальності та галузі науки, з якими вона представлена до захисту. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Дискусійні положення та побажання. Поряд з позитивною оцінкою дослідження, на думку офіційного опонента, є окремі зауваження та рекомендації, які можуть стати підґрунтям для дискусії під час захисту:

1) Так, авторці варто було б більше написати у першому розділі про джерельну базу дослідження і про те, з яких документів вона складається.

2) Видається доцільною і геополітична характеристика Ірану, зокрема виокремлення такого питання як геополітичні загрози, які якраз і підштовхнули

країну до втілення у життя ядерної програми військового спрямування. Відомо, що цей державний актор перебуває в оточенні монархій Перської затоки, які надали свою територію для військових баз США, зокрема йдеться про Бахрейн, Катар, Кувейт і ОАЕ. Крім того, з початку XXI століття у сусідніх із Іраном Афганістані та Іраку дислоковані значні за чисельністю контингенти американських військ. Через відсутність звернення до цього чинника другий розділ про еволюцію ядерної програми Ірану виглядає дещо описовим.

3) Доцільно було звернути більшу увагу на специфіку відносин Єгипту та Ірану, адже монархії Перської затоки розглядають Єгипет і Пакистан в якості основних військових потуг, що можуть захистити їх від іранського нападу чи залякування. У зв'язку з цим Саудівська Аравія і ОАЕ виступають провідними донорами офіційного Каїра у фінансовому і демографічному відношеннях.

4) Ймовірно, що відносини Ірану та Оману варто було розкривати у підрозділі, де йдеться про регіональні країни – Саудівську Аравію, ОАЕ та Бахрейн, тому принцип появи Оману у тексті поруч із Єгиптом дещо важко зрозуміти. Крім того, між цими країнами досить мало спільного.

5) З дослідження не випливає, чи розробляє Іран тільки ядерну зброю, чи він має також засоби її доставки, що становлять значну загрозу для регіональної і міжнародної безпеки.

6) Іноді у тексті зустрічається стиль, який не можемо назвати науковим, а замість слів Тегеран чи Ріяд, що характеризують міста, варто писати офіційний Тегеран чи офіційний Ріяд.

Однак ці недоліки є незначними і, з точки зору офіційного опонента, суттєво не впливають на загальну якість дисертації. У свою чергу, його зауваження можна назвати побажаннями кроків, які мали надати цій науковій праці більш аналітичного вигляду.

Виходячи з викладеного вище, вважаємо, що дисертаційна робота Ярину Ігорівни Завади виконана на високому рівні та з дотриманням усіх необхідних вимог і є завершеною кваліфікаційною працею, де представлені нові обґрунтовані наукові результати.

Дисертаційна робота Завади Я.І. на тему: «Іранська ядерна програма в контексті світової та регіональної безпеки» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167).

Офіційний опонент:

 Ігнат'єв Павло Миколайович
професор кафедри міжнародного регінознавства

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені

Тараса Шевченка

ПІДПИС ЗАСАДНИЧОГО
ВЧЕШЬОГО СЕКРЕТА
КАРАУЛЬНА Н
13.07.20

